

فلسفه عرفان

ماهیت و مؤلفه‌ها

علی فضلی

www.ketab.ir

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
انجمن اسلامی

فلسفه عرفان

ماهیت و مؤلفه‌ها

علی فضل‌ی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ سوم: ۱۴۰۱

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: الماس

سرشناسه: فضل‌ی، علی، ۱۳۵۲ -

عنوان و نام پدیدآور: فلسفه عرفان (ماهیت و مؤلفه‌ها) / علی فضل‌ی

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۲۱۴ص.

شابک: ۷ - ۲۹۱ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: عرفان و فلسفه.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۸ف۶/۵/ ۲۸۴ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۲۸۸۵۶

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۰۲۰-۵۴۰۵۴۰۸۵ - ۰۳۳۴۱-۸۸۵

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۳۴۸، تلفن: ۰۲۰-۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiit.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۹	پیشگفتار.....
۱۳	مقدمه.....
۱۳	دانش فلسفه عرفان.....
۱۹	فصل اول: چیستی فلسفه عرفان.....
۱۹	گفتار اول: چیستی فلسفه.....
۲۱	گفتار دوم: فلسفه عام و فلسفه خاص.....
۲۳	گفتار سوم: فلسفه محض و فلسفه مضاف.....
۲۷	گفتار چهارم: عرفان.....
۳۰	گفتار پنجم: فلسفه عرفان.....
۳۲	تعاریفی از فلسفه عرفان.....
۳۷	فصل دوم: هستی فلسفه عرفان.....
۳۷	گفتار اول: امکان فلسفه عرفان.....
۳۹	نقد امتناع فلسفه عرفان.....
۴۲	گفتار دوم: ضرورت فلسفه عرفان.....
۴۴	گفتار سوم: غایت فلسفه عرفان.....
۴۵	گفتار چهارم: روش فلسفه عرفان.....
۴۷	گفتار پنجم: مختصات فلسفه عرفان.....
۴۸	۱. فلسفه عرفان، دانشی درجه دومی.....
۵۱	۲. فلسفه عرفان، دانشی فرانگر.....
۵۲	۳. فلسفه عرفان، دانشی گزارشی - دستوری.....

- فصل سوم: ماهیت موضوع و مسائل فلسفه عرفان ۵۷
- گفتار اول: ماهیت موضوع فلسفه عرفان ۵۷
۱. موضوع فلسفه تجربه عرفانی ۵۹
۲. موضوع فلسفه عرفان نظری ۶۲
۳. موضوع فلسفه علم سلوک ۶۵
- گفتار دوم: ماهیت مسائل فلسفه عرفان ۶۹
۱. رئوس ۷۰
۲. مبادی ۷۰
۳. مبانی ۷۲
- فصل چهارم: مآخذ و مسائل فلسفه تجربه عرفانی ۷۵
- گفتار اول: تاریخچه فلسفه تجربه عرفانی ۷۵
- گفتار دوم: مآخذ فلسفه تجربه عرفانی ۷۹
۱. تنوع تجربه دینی ۸۰
۲. مفهوم امر قدسی ۸۲
۳. عرفان و فلسفه ۸۶
۴. ساخت‌گرایی، سنت و عرفان ۹۰
۵. تجربه دینی ۹۵
۶. عرفان، ذهن، آگاهی ۹۹
- گفتار سوم: مسائل فلسفه تجربه عرفانی ۱۰۶
۱. ساحت تجربه عرفانی ۱۰۶
- الف) مفهوم تجربه عرفانی ۱۰۶
- ب) اقسام تجربه عرفانی ۱۰۷
- ج) فایده و کارکرد تجربه عرفانی ۱۰۷
- د) ارزش شناختاری تجربه عرفانی ۱۰۸
۲. ساحت توصیف عرفانی ۱۰۹
- الف) مفهوم توصیف عرفانی ۱۰۹
- ب) امکان و کاربرد توصیف عرفانی ۱۰۹
- ج) اقسام توصیف و تعبیر عرفانی ۱۱۰

- ۱۱۰..... (د) نسبت توصیف و تجربه عرفانی
- ۱۱۱..... (ه) توصیف عرفانی و عقل منطقی
- ۱۱۱..... (و) ارزش شناختاری توصیف عرفانی
- ۱۱۳..... فصل پنجم: مأخذ و مسائل فلسفه عرفان نظری
- ۱۱۳..... گفتار اول: تاریخچه فلسفه عرفان نظری
- ۱۱۵..... ۱. توصیف مشاهده
- ۱۱۶..... ۲. طرح علم مشاهده
- ۱۱۷..... ۳. تبیین مبانی علم مشاهده
- ۱۱۸..... گفتار دوم: مأخذ فلسفه عرفان نظری
- ۱۱۸..... ۱. مفتاح الغیب
- ۱۲۰..... ۲. مصباح الانس
- ۱۲۳..... ۳. تمهید القواعد
- ۱۲۶..... ۴. شرح نظم السلوک
- ۱۲۹..... ۵. جامع الاسرار
- ۱۳۳..... ۶. تکمله
- ۱۳۴..... گفتار سوم: مسائل فلسفه عرفان نظری
- ۱۳۴..... ۱. شناسه عرفان نظری
- ۱۳۴..... ۲. روش شناسی عرفان نظری
- ۱۳۵..... ۳. زبان عرفان نظری
- ۱۳۶..... ۴. معرفت شناسی عرفان نظری
- ۱۳۷..... ۵. ساختار شناسی عرفان نظری
- ۱۳۸..... ۶. نسبت عرفان نظری با سایر علوم و مقولات همگن
- ۱۴۱..... فصل ششم: مأخذ و مسائل فلسفه علم سلوک
- ۱۴۱..... گفتار اول: تاریخچه فلسفه علم سلوک
- ۱۴۲..... ۱. مبانی انسان شناختی علم سلوک
- ۱۴۴..... ۲. شناسه علم سلوک
- ۱۴۶..... ۳. مبانی هستی شناختی علم سلوک
- ۱۴۶..... الف) تبیین هستی شناختی رئوس علم سلوک

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه تعالیم متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ مترقی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم وحیانی و ارزش‌های اسلامی از سوی سبب‌بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از سوی دیگر به نمایان‌ترشدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها انجامید.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد حوادث فکری به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی با هدف عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری قشرهای تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی ممحض و کارآمد را ضروری کرد.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی، آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله العالی) و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام والمسلمین علی‌اکبر

رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی و مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، که مشتمل بر شش گروه علمی با عنوان‌های «مطالعات قرآن و حدیث»، «عرفان»، «فلسفه»، «کلام»، «معرفت‌شناسی» و «منطق فهم دین» است، به منظور تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌کند:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
  ۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
  ۳. ایجاد بستری مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
  ۴. پاسخ به شبهه‌های الهامی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
  ۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.
- در راستای تحقق اهداف فوق، هر یک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش‌طرح و تصویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود یا محققان عرصه دین‌پژوهی واگذار می‌کنند و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین‌پژوهی، آن را به چاپ و نشر می‌رسانند.
- پژوهش حاضر بر اساس فرایند پژوهشی در گروه عرفان تألیف و به زیور طبع آراسته شد. «ماهیت و مؤلفه‌های فلسفه عرفان» اثری است با این پرسش‌ها که فلسفه عرفان چه سازه علمی دارد؟ موضوع و مسائل آن چیست؟ ویژگی‌ها و روش‌های آن چیستند؟ گونه‌های آن و نسبت آن با سایر علوم همگرا چیست؟ این اثر کوشید در راستای شکوفایی فلسفه عرفان و با هدف تعالی عرفان اسلامی گام‌های نو بردارد تا تحفه‌ای به پیشگاه عرفان‌پژوهان تقدیم کند:
- یکم، پی‌ریزی سازوار دانش فلسفه عرفان با تعریف آن دانش و تبیین مؤلفه‌ها و ویژگی‌های آن؛